

ЗНАЧЕННЯ АД'ЕКТИВНИХ СПІВ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЗВУЧАННЯ: АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Марія БЛАЖКО (Ніжин, Україна)

Стаття присвячена оцінній семантиці прикметників і дієприкметників сучасної німецької мови на позначення приємних і неприємних звуків. Значення досліджуваних одиниць пояснюється за допомогою аксіологічної шкали, яка фіксує ступінь збільшення або зменшення сили звуку стосовно норми, обумовленої фізіологічними обмеженнями слухового сприйняття людини.

The paper explores the axiological semantics of German adjectives denoting pleasant and unpleasant sounds. It is revealed that the meaning of the units under consideration rests on the axiological scale reflecting the degree of increase or decrease of the sound pitch relative to the norm resulting from the physiological limits on an individual's hearing.

На сучасному етапі розвитку лінгвістики актуальною залишається проблема опису мовних значень не через безпосередню референцію до об'єктів навколишнього середовища, а з урахуванням специфіки осмислення світу, відображеної у мові [1: 630]. Значення ад'єктивних слів різних мов неодноразово привертало увагу дослідників: запропоновано семантико-функціональну категоризацію ад'єктивних слів [5], з'ясовано змістові і функціональні властивості прикметників [8] та їх роль у висловлюванні [4], встановлено взаємодію лексичної семантики прикметників із типом і значенням речення [13]. Розуміння осмислення звучання носіями німецької мови поглиблюється лінгвокогнітивним підходом, спрямованим на вивчення впливу мислення та здібностей людини на формування мовного значення [6].

При виокремленні у словниковому складі сучасної німецької мови ад'єктивних слів на позначення звучання виходимо з того, що вони становлять спосіб вербалізації лексикалізованого концепту KLANG, який охоплює сукупність знань людини про оточуючий світ звуків та їх властивості, про сприйняття мовлення, шумів, музики, співу, тобто про всі різновиди тих явищ навколишнього середовища, що сприймаються слухом. Відповідно до будови концепту система досліджуваних прикметників має ярусну організацію, що виявляється в їхньому поділі на узуальні, оказіональні та перехідні. Узуальні прикметники і дієприкметники втілюють звукові параметри, напр., гучність, висоту, тиск. Оказіональні ад'єктивні засоби відображення звучання виявляють здатність характеристики звучання, зумовлену семантикою дієслів або іменників на позначення звучання, з якими вони сполучаються. Одиниці перехідного прошарку, призначені для номінації зорових, смакових і тактильних якостей предметів, внаслідок метафоризації набули здатності оцінної характеристики процесу звучання, що відображено в їхніх словникових статтях у вигляді сполучень з дієсловами або іменниками на позначення звучання.

Урахування теоретичних положень когнітивної лінгвістики про визначальну роль перцептивного досвіду в формуванні абстрактних структур свідомості [11] дозволяє встановити складники семантичної структури мовних одиниць, які представляють лексикалізований концепт KLANG у свідомості носіїв німецької мови: просторовість, ритмічність, пов'язану з темпоральністю, градуальність, оцінку та екологічність [2: 73].

Завдання цієї статті полягає у виявленні специфіки оцінного значення прикметників і дієприкметників сучасної німецької мови на позначення звучання, оцінний компонент яких вербалізує приємні і неприємні звуки. Знання про приємне і неприємне звучання пов'язані із багатовіковим досвідом споглядання красивого та естетичного. Греки, наприклад, вважали красивим те, що перебуває у стані спокою, не змінюється, за чим можна спостерігати, а близькосхідним народам відчуття прекрасного надавали звук і голос, а також світло й інші явища [3: 24–25]. Приємність звучання пов'язана з особливостями слухового сприйняття людини та існуванням верхньої та нижньої слухової межі.

За здатністю репрезентувати приємні або неприємні слухові відчуття досліджуваних прикметники і дієприкметники поділяємо на засоби вербалізації приємних і неприємних звуків. Приємні звукові відчуття оцінюються позитивно, що відбивається семою 'angenehm' (приємний). Неприємні звуки отримують негативну оцінку, на яку вказує сема 'unangenehm' (неприємний) у семантиці прикметників і дієприкметників. Ці семи формуються внаслідок взаємодії просторового, темпорального і градуального складників концепту KLANG.

Оцінне значення виявляють прикметники і дієприкметники на позначення звучання узуального, okazіонального і перехідного прошарків. Засобами позначення приємних звуків, тобто музики, мелодії, співу, акордів, звучання голосу та музичних інструментів тощо, є узуальні одиниці *melodiös* (мелодійний), *harmonisch* (гармонійний), *volltönend* (повнозвучний), *klangvoll* (повнозвучний), *wohllautend* (благозвучний) тощо. Приємність звучання властива їм експліцитно, що відображено у словникових дефініціях цих одиниць, напр., *klangvoll – einen vollen, reichen Klang haben* [9: 839].

Ступінь вияву приємного звучання варіюється від рівномірного (*gleichmäßig*) до гармонійного (*harmonisch*) і повного (*voll*), тобто такого, який відповідає всім вимогам, що висуваються до звуку. Словникові дефініції досліджуваних одиниць відзначаються семами, що вказують на різний ступінь вияву приємного звучання. Одиниця *melodisch* (мелодійний) позначає звучання, яке сприймається слухом як приємне, на що вказує сема ‘*angenehm*’, напр., *melodisch – von einem dem Ohr angenehmen Klang; harmonisch klingend* [9: 1006]. Прикметник *volltönend* (повнозвучний) характеризує звучання голосу, яке відповідає усім вимогам, напр., *volltönend – mit vollem, kräftigem Ton, Klang, sonor* [9: 1687].

Значення досліджуваних прикметників (*harmonisch, klangrein, klangschön, wohllautend, wohlklingend, melodisch* тощо) відбиває різний ступінь приємного звучання. Їх семантика співвідноситься зі шкалою оцінки, котра фіксує ступінь збільшення або зменшення приємного звучання відносно норми, яка відображає певний сукупний узагальнений досвід сприйняття приємного звучання та залежить від особливостей організму людини. Оцінна норма відповідає позитивному спектру аксіологічної шкали [7: 70]. Позитивної оцінки набувають звучання музики, співу, звуки природи тощо, фізичні параметри котрих співвідносяться з нормою слухового сприйняття. Мелодичне, приємне, гармонічне звучання відповідає закріпленим у німецькомовній спільноті нормам, задовольняючи естетичні потреби індивіда. Неприємні звуки, наприклад, урбаністичні шуми, гучні удари духових і шумових інструментів, пронизливе, довготривале гудіння працюючих побутових приладів тощо спричиняють негативне оцінне ставлення носіїв німецької мови, що відображено у значенні досліджуваних одиниць відповідними семами, напр., ‘*angenehm*’ (приємний), ‘*harmonisch*’ (гармонійний), ‘*unangenehm*’ (неприємний), ‘*durchdringend*’ (пронизливий).

Аксіологічну ієрархію цінностей від найнижчої до найвищої репрезентує шкала оцінки звучання, відносно якої встановлюється ступінь збільшення або зменшення приємного/неприємного. Нормою на шкалі оцінки приємного/неприємного звучання вважаємо звуки музики, голосів тощо, що сприймаються людиною як органічно пов’язані та відповідають суспільним або індивідуальним уявленням про приємне у певному соціумі. Точкою відліку на аксіологічній шкалі є рівномірне звучання, позначене прикметником *gleichmäßig*. Все, що оцінюється індивідом позитивно, орієнтовано вверх [10; 11], а тому значення засобів вербалізації приємних звуків співвідносимо з верхнім спектром шкали. Вищий ступінь благозвучного звучання відбиває прикметник *vollendet* зі значенням “досконалий”, на що у його словниковій дефініції вказує сема ‘*vollkommen*’ (бездоганний).

Okazіональні прикметники *schön, zuckersüß, richtig, vollendet, satt* тощо оцінюють звучання музики, співу, мелодій, інструментів як приємне, що актуалізується у сполученнях з іменниками або з дієсловами на позначення звучання. Їх значення містить семи, що вказують на різний ступінь виявлення оцінної властивості. Вищий ступінь приємного звучання здатний актуалізувати прикметник *satt*, що засвідчує сема ‘*voll*’ (повний) у його словниковому тлумаченні, напр., *satt – kräftig, voll, intensiv* [9: 1292].

Словникові дефініції прикметників на позначення звучання перехідного прошарку *dezent* (негучний (про музику), *dünn* (ніжний), *voll* (повний), *warm* (теплий) тощо внаслідок метафоризації набули здатності характеризувати звучання як приємне або неприємне. Перехідний прикметник *voll* позначає властивості звуку у всій багатогранності їх вияву, напр., *voll – in kräftiger, reicher Entfaltung* [9: 1685]. Перехідні одиниці *zart, dezent, dünn, warm* тощо характеризують звуки, голоси, які не спричиняють неприємних відчуттів, що засвідчують їх словникові дефініції, напр., *dezent – unaufdringlich, nicht unangenehm auffallend* [9: 338].

Ступінь зменшення приємності відбивають прикметники на позначення неприємного звучання, напр., *eintönig* (монотонний), *misstönig* (немилозвучний), *klanglos* (глухий (про голос), *heiser* (хрипкий), *rauh* (сиплий), тощо. Рівномірність звучання, позначена прикметником *eintönig*, здатна викликати втому і тому спричиняти неприємне слухове відчуття, напр., *eintönig – ohne Abwechslung; gleichförmig, monoton* [9: 414]. Беззвучність голосу характеризують прикметники *tonlos* і *heiser*, напр., *heiser – (von der menschlichen Stimme) durch Erkältung od. durch vieles Reden, Singen, Schreien o.ä. rauh u. fast tonlos (u. flüsternd)* [9: 682]. Прикметники на позначення звучання *schrill* (різкий, пронизливий), *gell* (різкий, пронизливий про звук), *grell* (різкий, пронизливий про голос), *unartikuliert* (нерозбірливий про звук) тощо також мають значення неприємного звучання, що засвідчує сема 'unangenehm', властива словниковим дефініціям цих одиниць. Так, неприємне звучання голосу людини, сміху тощо позначають прикметники *grell, schrill*, напр., *grell – in unangenehm hohen Tönen; schrill u. durchdringend laut* [9: 631]; *schrill – in unangenehmer Weise durchdringend hell, hoch und grell klingend* [9: 1354].

Зі значною кількістю шуму пов'язані звуки, які характеризує прикметник *geräuschvoll*, напр., *geräuschvoll – mit viel Geräusch verbunden, laut* [9: 592], а прикметник *mißtönend* вказує на дисгармонію музичного виконання, напр., *mißtönend – unharmonisch klingend* [9: 1021]. Спектр неприємних звуків диференціюють також перехідні прикметники *ölig, erstickt* тощо. У визначенні прикметника *ölig* як слейного звуку сема 'widerlich' (потворний) вказує на неприємне відчуття, яке викликає цей звук, напр., *ölig – salbungsvoll, pathetisch, widerlich, rührselig* [12: 585].

Негармонійність музики, шумів, голосів, звуків тощо характеризують оказіональні одиниці *hässlich* (потворний), *furchtbar* (страшний), *fürchterlich* (жахливий), *barbarisch* (варварський, жорстокий) тощо, значення яких вказують на різний ступінь вияву неприємної ознаки, що засвідчують семи 'unangenehm' та 'stark unangenehm' в їхніх словникових тлумаченнях. Значний вияв неприємного звучання властивий звукам, охарактеризованим прикметниками *furchtbar, fürchterlich* (жахливий), *barbarisch* тощо, що засвідчують їх словникові дефініції, напр., *furchtbar – unangenehm stark, sehr groß* [9: 550]; *barbarisch – über das normale od. erlaubte Maß hinausgehend, sehr groß, fürchterlich* [9: 208].

У визначенні прикметника *chaotisch* (хаотичний) як неупорядкованої властивості, на безладдя вказує сема 'völlig ungeordnet' (зовсім неясний, неупорядкований), яка репрезентує ще більший ступінь неприємної ознаки, напр., *chaotisch – völlig verworren, ungeordnet* [9: 301]. У тлумаченні прикметника *heillos* як дуже жахливої, надзвичайної за своїм ступенем вияву властивості певного об'єкта, на збільшення ступеня неприємного звучання вказує сема 'sehr schlimm' (дуже поганий), напр., *heillos – (meist in Bezug auf üble Dinge) in hohem Grade (vorhanden); sehr schlimm, ungeheuer* [9: 680]. Ці одиниці диференціюють ступінь вияву неприємного звучання шуму, позначеного іменниками *das Geräusch, der Lärm*.

Таким чином, прикметники і дієприкметники на позначення звучання не тільки подають значення приємного або неприємного звучання, але й вказують на різний ступінь вияву відповідної ознаки. Оцінний компонент семантики прикметників і дієприкметників на позначення звучання, виражений досліджуваними одиницями, формується на основі аксіологічної шкали, яка відбиває різний ступінь вияву приємного або неприємного звучання. Норма на цій шкалі позначена прикметником *gleichmäßig* (рівномірний). Відносно неї розташований спектр приємних звуків, позначки на якому фіксують ступінь збільшення приємного звучання, вербалізований прикметниками на позначення приємних звуків: *harmonisch* → *melodiös* → *klangschön* → *wohlklingend* → *klangvoll*. Спектр неприємних звуків відбиває зменшення приємного звучання і ословеснюється одиницями на позначення неприємних звуків *tonlos* → *klanglos* → *misstönend* → *geräuschvoll* → *lärmend*. Подальші розвідки можуть відбуватися у напрямі вивчення взаємодії базових компонентів концепту і формування екологічного значення ад'єктивних одиниць на позначення звучання сучасної німецької мови.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Апресян Ю. Д. Избранные труды / Ю. Д. Апресян. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1995. – Т. 2: Интегральное описание языка. – 767 с.
2. Блажко М.І. Градуальний компонент семантики прикметників і дієприкметників сучасної німецької мови на позначення звучання / М. І. Блажко // Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Серія Філологічні науки. – Ніжин, 2009. – Кн. 1 – С. 70–75.
3. Бычков В. В. Эстетика поздней античности / В. В. Бычков. – М. : Наука, 1981. – 323 с.
4. Вольф Е. М. Грамматика и семантика прилагательного: [на материале иберо-романских языков] / Е. М. Вольф. – М.: Наука, 1978. – 200 с.
5. Постникова С. В. Разряды прилагательных в современном немецком языке : автореф. дис. доктора филол. наук : спец. 10.02.04 „Германские языки“ / С. В. Постникова. – СПб., 1992. – 34 с.
6. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А. М. Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 332 с.
7. Сергеева Л. А. Проблемы оценочной семантики : Монография / Л. А. Сергеева. – М. : Изд-во МГОУ, 2003. – 140 с.
8. Харитончик З. А. Имена прилагательные в лексико-грамматической системе современного английского языка / З.А. Харитончик. – Минск : Вышэйшая школа, 1986. – 93 с.
9. Duden: Deutsches Universalwörterbuch. – Mannheim-Wien-Zürich : Dudenverlag, 1989. – 1816 S.
10. Johnson M. The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination and Reason / M. Johnson. – Chicago; L.: The Univ. of Chicago Press, 1987. – XXXVIII, 233 p.
11. Lakoff G. Philosophy in the Flesh. The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought / G. Lakoff, M. Johnson. – N.Y.: Basic Books, 1999. – 624 p.
12. Pons / [Dr. Heinz Küpper Wörterbuch der deutschen Umgangssprache]. – Stuttgart : REA Ernst Klett Verlag für Wissen und Bildung, GmbH, 1987. – 959 S.
13. Sommerfeldt K.-E. Die lexikalische Bedeutung von Adjektiven – entscheidende Grundlage für Satzsemantik und Satztyp / K.-E. Sommerfeldt // Zum Verhältnis von Lexik und Grammatik. – Leipzig : VEB Verlag, 1989. – S. 166–177.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Марія Блажко – старший викладач кафедри німецької мови Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.
Наукові інтереси: лексична семантика.

ДИСТРИБУТИВНИЙ АНАЛІЗ НА МАТЕРІАЛЕ ЛІНГВІСТИЧЕСКИХ КОРПУСОВ (КОНЦЕПТ FLAPPER)

Светлана ЛЮБИМОВА (Одесса, Украина)

Стаття присвячена дистрибутивному аналізу, проведеному на матеріалі американських лінгвістичних корпусів, з метою поповнення семантичних характеристик концепту FLAPPER. Результати аналізу упорядковані в таблицях та подані у дистрибуційних формулах.

The paper is devoted to distributional analysis of the data from American corpora with the view of completing semantic characteristics of the concept FLAPPER. The results of analysis are arranged in charts and summed up in distributional formulas.

Исследование концепта предполагает привлечение различных методов исследования и всего доступного материала для получения верифицированных данных о концепте. В исследовании концепта FLAPPER дистрибуционный анализ на материале корпусных текстов использовался для изучения среды функционирования лексической единицы, представляющей имя концепта, с целью получения более полной картины семантических характеристик слова «Flapper».

В языковом окружении слова, необходимом для однозначного восприятия слова, его дистрибуции, проявляется семантическая валентность слова, которая задает потенциальную возможность комбинации слов. В данном исследовании объектом внимания является микроконтекст, который В.Г. Колшанский рассматривает как контекст, обусловленный грамматическими и семантическими свойствами слова в границах словосочетания или предложения. В пределах микроконтекста слово превращается из словарной единицы в единицу языка, благодаря связям с другими словами [3: 49 – 50]. В контексте обобщенное словарное значение слова приобретает конкретный смысл, который может включать прагматический элемент в виде коннотаций.

Исследование проводилось на основе данных корпуса современного американского английского (Corpus of Contemporary American English), состоящего из 385 млн слов и сбалансировано представляющего устную и письменную речь в различных жанрах с 1990 по 2008 годы, и корпуса журнала «Тайм», представляющего 275 000 статей по различной тематике с 1923 по 2000 годы. Автором данных корпусов является профессор Марк Дэвис (Mark Davies, Brigham Young University, Provo, Utah).